GEÇİCİ KAPAK

Kapak tasarımı
devam ediyor.

BİDGE Yayınları

Eğitim-din Eğitimi ve Kurumları

Editör: MAHMUT DÜNDAR

ISBN: -

1. Baskı
Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL
Yayınlama Tarihi: -
BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374
Yayın hakları © BİDGE Yayınları
www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com
Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.
Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya / Ankara

İÇİNDEKİLER

EYYUBİLER DÖNEMİ İMAMLIK MESLEĞİ 1
MAHMUT DÜNDAR

EYYUBİLER DÖNEMİ İMAMLIK MESLEĞİ
BÖLÜM 0

MAHMUT DÜNDAR [1]

GİRİŞ

İslam'da önemli bir görev olan imam hatiplik, Hz. Peygamber'den itibaren aktif bir şekilde hep var olmuştur. Bu vazifenin yürütüldüğü mekânlar olan cami ve mescitlerde itikat, ibadet ve muamelat bakımından İslam eğitimi açısından birçok fonksiyon icra edilmiştir. Hz. Peygamber aynı zamanda imam olarak sahip olduğu üstün meziyetlerle söz konusu eğitim faaliyetlerini buralarda icra etmiştir. Yine Hz. Peygamber döneminde ve sonrasında O'nun önderliğinde, rehberliğinde ve örnekliğinde cami ve mescitlerde imam hatiplik mesleğini icra edeceklerin de belirtilen fonksiyonları yerine getirebilecek ve koordine edebilecek niteliklere sahip kimselerden olmalarına dikkat edilmiştir. Nitekim Mescid-i Nebevi'de Hz. Peygamberin eğitiminden geçen Muaz b. Cebel, Mus'ab b. Umeyr gibi sahabe dini ve dünyevi bakımından üstün nitelikte eğitimci, lider, yönetici ve en iyi imam hatip konumuna gelebilmişlerdir. Böylece Mescid-i Nebevi'nin modelliğinde diğer mescidlerde de birtakım faaliyetler yürütüldüğünden buralarda görevlendirilen imam hatiplerin de gerekli bilgi, birikim ve donanıma sahip olmaları önemsenmiştir.

Mescid ve camiler İslam'ın insanın dünya ve ahiret saadetini sağlamak üzere uygun gördüğü tüm bilgi, birikim ve faaliyetlerin yönetim merkezleri olduklarından bu anlamda yeterlilik ve yetkinliğe sahip olarak buraları yönetenlere imam denilmiştir. Camiler İslami faaliyetlerin aktif bir şekilde yürütüldüğü yerler olduğundan çok önemli mesajları aktarmak için özellikle Cuma

[1] Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, Orcid: 0000-0003-1856- 6494

imam hatipliği, başta halifeler olmak üzere, yöneticilerin hakkı olarak görülmüştür. Buradan hareketle İslam yönetiminin en üst noktasında bulunan halifeler dâhil olmak üzere İslam Devlet başkanlarına de imam denilmiştir. Ancak İslam'ın ilk süreçlerinde yöneticilerce yürütülen ve onların hakkı olarak görülen imam hatiplik Abbasiler döneminden itibaren Eyyubiler dönemi de dâhil daha sonraki süreçlerde birtakım meziyet ve özelliklere sahip kimselere bırakılmıştır. Özellikle konumuz gereği Eyyubiler döneminde başta Selahaddin-i Eyyubi, samimiyeti, ihlası ve üstün meziyetleriyle imam hatiplik mesleğini ciddiyetle önemsenmiş ve bu görevde bulunanların İslam'ın öngördüğü bilgi, birikim, yönetim ve ahlaki donanıma sahip olmalarına dikkat etmiştir. Ancak Sultan Selahaddin'den sonra görevlendirilen imam hatipler aynı özelliklere sahip oldukları halde Sultan Selahaddin'deki üstün meziyetler sonraki yöneticilerde görülmediğinden bunlar çıkarlarına uymayan imamlarla zaman zaman ters düşebilmişler, bunlara baskı uygulayabilmişler, bunları görevlerinden uzaklaştırabilmişler ve hapsedebilmişlerdir.

İMAM VE İMAM HATİPLİK MESLEĞİ

İmam, kelime olarak insanların tabi olduğu kimse, lider, askeri komutan, halife, Müslümanların tabi olduğu Kur'an, cemaatle kılınan namaza önderlik eden, namazı kıldıran ve yöneten[2], kendisine tabi olunan ve örnek alınan kimse[3] anlamlarına gelmektedir. Hz. Peygamber imam olarak özellikle cemaatle namazı kıldırma ve yönetme işi anlamındaki vahiyle öğrendiği imamlık yapma faaliyetini önceleri Kâbe'nin yanında sonrasında müşriklerin baskıları sonucu Mekke'nin ıssız yerlerinde bulunan evlerde kendilerine tabi olanlar için yürütmüştür[4]. Hz. Peygamber'den itibaren İslam'ın ilk dönemlerinde üst düzeyde önemsenen imamlık

[2] İbrahim Mustaf vd., *el-Mu'cemu'l-Vasit* (Mısır: Matbaatu Mısır, 1960), 1/27.
[3] Luveys Maluf el-Yesuî, *el-Müncid fi'l-Lügâti ve'lEdebi ve'l-Ulûm* (Beyrut: el-Matbaatu'l-Kasulikiyye, 1374), 17.

yapma faaliyeti, büyük bir üstünlük ve fazilet vesilesi olarak görüldüğünden başta halifeler olmak üzere yöneticilerin hakkı olarak görülmüş ve hassaten cuma cemaatinin imamlığı yöneticilerce yürütülmüştür. Ancak diğer vakit namazları için uygun görülen kimseler de imamlık yapmak üzere görevlendirilebilmişlerdir. Hz. Muhammed herhangi bir nedenle Medine'den ayrıldığında yerine vekil imam tayin etmiştir[5], hatta vefat edeceği sırada namaz kıldıramayacak kadar ağır hasta olunca bu görevi Hz. Ebu Bekir'e tevdi etmiştir[6]. Özellikle Hz. Muhammed İslam'a yeni giren halklara kendilerine imamlık yapacak kişileri tayin etmiş, bu kişilerin Kur'an'ı iyi okuyup anlayanlarından olmalarına dikkat etmiştir. Nitekim Yemenli Ceremoğulları'ndan Amr b. Salime yedi sekiz yaşlarında olmasına rağmen Kur'an'ı en iyi okuyup bilenlerinden olduğundan Hz. Peygamber tarafından İslam'a yeni giren kavmine imam olarak tayin edilmiş ve o da vefatına dek bu görevi sürdürmüştür[7]. Hz. Peygamber ilgili hadisi şerifte şöyle buyurmaktadır: "Allah'ın kitabını en iyi okuyanlardan, bunda eşitlik varsa sünneti de en iyi bilenlerden, bunda da eşitlik varsa hicrette kıdemli olanlardan, bundan da eşitlik varsa İslam'a girmede kıdemli olanlardan birileri topluma imamlık yapsın." Ancak burada ilk sıraya konulan Kur'an'ı en iyi okuyandan kasıt Kur'an'ı en iyi bilendir. Zira Hz. Peygamber "Kur'an'ı en iyi okuyanınız Übey'dir." dediği halde Ebi Said'in "Ebubekir en iyi bilenimizdir." rivayetine uygun olarak Hz. Ebubekir Kur'an'ı en iyi bilen, aynı zamanda muttaki olarak da bilinen bir şahsiyet olduğu için Hz.

---

[4] İbn Hişâm, Ebu Muhammed Cemalüddin Abdülmelik vd., *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Dımaşk: Daru İbn Kesir, 2019), 1/278-279.

[5] Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıdî es- Sehmî, *Meğâzî*, ed. Marsden Jones (Beyrut, 1989), 3/1077.

[6] Ebu Abdullah Muhammed İbn Sad, *et-Tabakatu'l-Kübra*, ed. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2012), 2/168.

[7] Muhammed b. İsmail Buhari, *el-Câmiu's-Sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 4/Meğâzi,53; İbn Sad, *et-Tabakatu'l-Kübra*, 1,253-254.

Peygamber imamlık vazifesini ona tevdi etmiştir[8]. Dolayısıyla hem Hz. Peygamberin uygulamasından ve hem de imamlık kelimesinin taşıdığı anlamlardan hareketle imamlık vazifesini üstlenenlerin İslam'da belirtilen üstün meziyetlere sahip olması gerekmektedir.

Devlet başkanlarının temel vazifeleri arasında sayılmakta olan imamlık yapma ve cemaate vakit namazlarını kıldırma sorumluluğu, İslam topraklarının genişlemesi ve resmi meşguliyetlerinin artması nedeniyle, Abbasi halifeleri tarafından tamamen terk edilmiş, bu görevin sorumluluğu için gerekli bilgi birikimine ve donanımına sahip özel şahıslar istihdam edilmiştir. Nitekim Abbasi halifelerinden Mansur halife olarak girdiği başkent Küfe'ye ilk haftanın Cuma namazını kıldırmış[9] olsa da İmamlık yapma faaliyetinin meslek ve devlet memurluğu haline gelmesi Abbasiler döneminden itibaren varlık göstermiştir[10]. Özellikle Abbasi halifelerinden Memun döneminde imamlar için maaş defteri tutulmuştur. Alınan maaşların artışı ise ilgili vakıf gelirlerinin artışına bağlanmıştır[11].

EYYUBİLER DÖNEMİ İMAM HATİPLİK MESLEĞİ

Selahaddin-i Eyyubi daha önceki halifeleri ve devlet büyüklerini örnek alarak ilmi faaliyetlere katıldığı gibi cemaatle namaz kılmaya ve imamlığa da önem vermiştir. İmam olan hatiplerin minberdeki dualarının kabule yakın olduğuna inandığından bu dualarla bereketlenmek için başta Cuma namazları olmak üzere

---

[8] Nüfûrî, Halil Ahmed es-Sıhâr, *Bezlü'l-Mechûd fi Halli Süneni Ebi Davud* (Hindistan: Merkezu eş-Şeyh Ebî el-Hasan en-Nedvî li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti, 2006), 4/452.

[9] Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihu't-Taberi Tarihu'r-Resul ve'l-Müluk*, ed. Muhammed Ebu'r-Razi İbrahim (Mısır: Daru'l-Maarif, ts.), 7/474.

[10] es-Sabî, Ebü'l-Hüseyin Hilâl b. Muhassin b. İbrâhim, *Rüsûmu Dâri'l-Hilafe*, ed. Mikail Avvad (Beyrut, 1986), 133-134.

[11] İbn Asâkir,Ebu Kasım Ali b. Hasan Hibetullah, *Târîḫu Dımaşḳi'l-Kebir*, ed. Şeyh Abulkadir Bedran (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1987), 2/288-321.

diğer namazlarını da devamlı cemaatle kılmıştır[12]. Camiye, cemaate ve imamlığa çok önem veren Eyyubiler, dönemlerinin en düzenli eğitim kurumları olan medreseler için de mescitler kurmuşlardır. Medresede ilimle uğraşanların namaz vakitlerinde dışarıya çıkma ihtiyacı duymamaları için medrese kurucuları bir bölüm olarak medreselerde mescidleri de kurmuşlar, buralarda imam ve müezzin görevlendirmişlerdir. Nitekim Şeyh Ebu'l-Cevd Giyas b. Faris'in gözetiminde Kur'an-ı Kerim'i okumuş, birçok kişiden hadis ilmi tahsil etmiş, Mısır'da Şafii fıkhını öğrenmiş, belli bir ilmi birikime ve meziyetlere ulaşmış olan Mukrî Şafii A'ma Ebu İshak İbrahim el-Mazınî (ö.1241), ölümüne değin Kahire'deki Fâdiliyye Medresesi'nin mescidinde imamlık yapmıştır. Aynı zamanda Mısır Câmiu'l-Atik (Amr Camisi)'in yönetimini de üstlenmiştir[13]. Yine Ebu'l-Mühend Husam b. Mühref b. İsmail el-Fezarî eş-Şafii (ö.1215), farklı kıraatlerle Kur'an'ı okumuş, Şafii fıkhını öğrenmiş, Kahire'de bulunan iki köşk arasındaki mescit ile Fadıliyye Medresesi mescidinde imamlık yapmıştır[14].

Önceki dönemlerde olduğu gibi Eyyubilerde de imamlık vazifesiyle yürütülmekte olan cemaatle namaz kılmaya önem verilmiştir. Buna binaen namaz ibadetinin cemaatle kılınmasına çağrı ve ifasına hazırlık için diğer camilerde olduğu gibi medreselerin mescidlerine de ezanı yüksek sesle okumak görevinde bulunmak üzere müezzinler görevlendirilmiştir. Nitekim Ebu'l-

[12] el-Kadi Buhauddin Yusuf b. Rafii İbn Şeddad, *Siretu Selahaddin (en-Nevadiru'l-Sultaniyye ve'l-Mehasinu'l-Yusufiyye)*, ed. Cemaluddin eş-Şiyal (Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1964), 126-127; Ulvan, Abdullah Nasuh, *Selahuddin el-Eyyubi Betlu Hıttîn ve Muharriru'l-Kuds mine's-Selibiyyin* (Kahire: Daru's-Selâm Li't-Tabaati ve'n-Neşri ve't-Tevzî'ye't-Tercemeti, ts.), 16,72.

[13] el-Münzirî,Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh, *et-Tekmile li-Vefeyâti'n-naḳale*, ed. Beşşar Avvad Ma'rûf (Beyrut: Muassesetü'r-Risâle, 1981), 3/479.

[14] el-Münzirî,Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh, *et-Tekmile li-Vefeyâti'n-naḳale*, 2/361.

Hasan Ali el-Lahmi (ö.1241) vefatına kadar Mısır'daki Salihiyye Medresesi'nin mescidinde müezzinlik yapmıştır[15].

Eyyubiler döneminde binlerle ifade edilen çoğunlukta bulunan camilere imamlar tayin edilmiş ve bu imamlara devlet hazinesinden 5-10 altın maaş bağlanmıştır. Böylece bütün camilerin imamlarına düzenli aylık maaş bağlanmış ve bu maaşlar da beytülmalden ve daha çok ilgili vakıflardan ödenmiştir. Bu nedenle imam tayinleri genelde vakıf mütevellisinin teklifiyle gerçekleştirilmiştir[16].

EYYUBİLER DÖNEMİ İMAM HATİPLİK MESLEĞİNİN KOŞULLARI

İmamlık vazifesine atananların başta Kur'an'ı iyi okuyup bilenlerden olmalarıyla birlikte dini ve gerekli yeterli ilmi bilgilere, iyi ahlaka sahip olmaları daha önceden olduğu gibi Eyyubiler döneminde de gerekli görülmüştür[17]. Özellikle Sultan Selahaddin'in yanında büyüdüğü Nureddin Zengi döneminde doğudan, batıdan, Semerkant'tan ve Kurtuba'dan eğitim ve öğretim faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere Dımaşk'ın mescitlerine ve medreselerine âlimler akın etmişlerdir. Bu âlimleri dinleyerek büyüyen Selahaddin başta Şam Emevî Camii'ndeki ilim meclisleri olmak üzere birçok mescit ve medresenin meclisinden birtakım ilmi konular tahsil etmiş, bununla beraber fazilet ve güzel hasletler de edinmiştir. Örneğin Abbasi halifesi Harun Reşid'in iki oğlu Emin ve Memun ile birlikte Muvatta kitabını dinlemek üzere İmam-ı Malik'i dinlemeye gittikleri gibi Selahaddin-i Eyyubi de oğulları el-Efdel ve el-Aziz ile birlikte İskenderiye'ye gidip Hafız es-Silefi'den hadis dinlemiş ve namaza

---

[15] Mahmut Dündar, *Mısır Eyyûbilerinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri* (İstanbul: Çıra Akademi, 2017), 167-168.
[16] Ebu'l-Hasan Muhammed b. Ahmed İbn Cübeyr, *Rihletu İbni Cübeyr* (Beyrut: Daru Mektebi'l-Hilal, 1981), 15-16.
[17] Beydili, Kemal, "imam", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/imam,181.

devam edercesine hadis dinlemeye devam etmiştir[18]. Böyle bir ortamda yetişen, camilerin işlevleriyle büyüyen, cami ve cemaate, dolayısıyla cami imam hatipliğine önem veren Sultan Selahaddin mevcut ve fethettiği yerlerdeki camilerde kılınan namazlarda ve okunan hutbelerde görevlendirdikleri imamların başta Kur'an ilimleri olmak üzere birçok ilmi, manevi ve ahlaki birikime sahip faziletli, takva ve ihlas ehli kimselerden olmalarını tercih etmiştir. Özellikle camilerde imamlık yapanlara sürekli Kur'an ilimlerini öğrenmelerini, bu anlamda kendilerini geliştirmelerini tavsiye etmiştir. Nitekim Kudüs'ün fethinde Mescid-i Aksa'da ilk hutbeyi okutmak üzere imamlık için tavsiye ettiği özelliklere sahip olan el-Kadi Muhyiddin b. Zekiyuddin'i görevlendirmiştir[19]. Kur'an-ı Kerim'i dinlemekten hoşlanan Sultan Selahaddin, imamlık yapacak kişinin iyi imam olmasını istemiştir, bunun için bilhassa Kur'an ilimlerini iyi bilmesini ve Kur'an'ın tamamını mükemmel bir şekilde ezberinde olmasını şart koşmuştur[20].

Tek başına kılınabilecek namazlar, asıl amacı ibadet etmek olan mescidde 27 kat daha fazla sevapla cemaatle (topluca) de kılınabilmektedir. Zira burada yapılan ibadetlerin yanında belirtilen diğer fonksiyonlara şahitlik etme ve bunların manevi hazzına varma vardır. Bu fonksiyonların icrası için de fıkıh bilgisine, Kur'an ezberine, güzel kıraate ve hitabete sahip olmak gibi birtakım özellikleri taşıyan ve imamlık yapma sorumluluğunu üstlenecek kişilere ihtiyaç duyulmuştur[21]. Bu da cami imam hatiplik görevinde

---

[18] Mahmud Mustafa, *el-Edebu'l-'Arabiyyu fî Mısır mine'l-Fethi'l-İslami ila Nihayeti'l-'Asri'l-Eyyûbî* (Kahire: Darü'l-Katibi'l-'Arabî li't-Tabaati ve'n-Neşr, 1967), 267.

[19] Ulvan, Abdullah Nasuh, *Selahuddin el-Eyyubi Betlu Hıttîn ve Muharriru'l-Kuds mine's-Selibiyyin*, 51-52,115; Toksoy,Cemal, *Şarkın En Sevgili Sultanı - Selahaddin Eyyubi* (İstanbul: Şule Yayınları, 2016), 307.

[20] İbn Şeddad, *Siretu Selahaddin (en-Nevadiru'l-Sultaniyye ve'l-Mehasinu'l-Yusufiyye)*, 36.

[21] Duman, Ali, Önder Abdullah, "Tarihi Süreç İçerisinde Cami Görevlileri-İmamlığın Tarihçesi", ed. Fikret KARAMAN vd. (Uluslararası Cami

bulunmak, buranın sevk ve idaresini üstlenmek anlamına geldiğinden belirtilen hizmetleri yerine getirebilecek ilmi birikime, yeterlilik ve yetkinliğe sahip olmayı da gerektirmektedir.

Sultan Selahaddin Şii düşüncesinin etkisinde gelişen kurumları kaldırıp bunların yerine Sünni kurumları ikame etmedikçe Mısır'da mutlak bir hâkimiyeti sağlayamayacağını bilmektedir. Bu amaçla 1170 yılında çıkardığı fermanla Kahire'de görevli Şii baş kadı Selâmet el-Üveyris'i azlederek yerine Sünni Hibbetüllah b. Kamil'i atadığı gibi buradaki vakıfların yönetiminden sorumlu Sünni itikada mensup İsa el-Hakkâri'yi de Kahire baş kadısı olarak atamıştır.[22] Buna müteakip 1171'de yine çıkardığı bir fermanla Şiiliğin propaganda merkezi olan Dâi'd-Duât müessesesini lağvetmiştir.[23] Böylece Sultan Selahaddin Mısır'a yerleştikten sonra yanında daha çok İsa el-Hakkâri (587/1182) gibi Sünni Eşari âlimleri bulundurmuştur.[24] Şii kurumlara karşı giriştiği tasfiye hareketinde önemli rolü bulunan el-Hakkâri, aynı zamanda Sünni kadıların ve imamların tayin etmesinde etkili olmuştur. Başta Sultan Selahaddin olmak üzere Eyyubi Sultanlarının tamamı Kahire ve Dımaşk baş kadılarını Şafii mezhebinden seçtikleri gibi el-Hakkâri'nin etkisiyle Sultan Selahaddin bazen Sünni Hanefi mezhebine mensup imam hatibi azlederek yerine Sünni Şafii mezhebine mensup imamı tayin edebilmiştir. Nitekim Halep'te imam hatip olan Hanefi Ebü'l-Ma'dili'yi azletmiş ve yerine Şafii Ebü'l-Berekat Said b. Haşim'i imam hatip olarak tayin etmiştir.[25]

Sempozyumu (Sosyal-Kültürel Açıdan), Maltya: inönü Üniversitesi Yayınevi, 2018), 1/424.

[22] Ebu Şame , Şihabuddin Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim el-Makdisi, *er-Revdateyn fi Ahbari'd-Devleteyn en-Nuriyye ve's-Salâhiyye* (Kahire: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1288), 2/118.

[23] Şeşen, Ramazan, *Selahaddini Eyyubi ve Devri* (İstanbul: İsar Vakıf Yayınları, 2000), 267.

[24] İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ali b. Ebi'l-Kerem, *el-Kâmil fi't-Tarih*, ed. Şeyh Halil Memun (Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 2002), 9/437.

Yapılan görevlendirmelere bakıldığında Eyyubi devletinin resmi mezhebinin Sünniliğin bir kolu olan Şafiilik/Eşarilik olduğu anlaşılmaktadır. Ancak özellikle Selahaddini Eyyubi Sünni Şafii/Eşari itikadına katı bağlı olmasına rağmen Eşariliği yaymaya çalışırken halktan farklı görüşteki insanları inançlarından dolayı sorgulamamış ve Eşari itikadını benimsemeye zorlamamıştır. Belki siyasi nüfuzunu kullanarak Eşariliği yaymak ve ilgili faaliyetleri yürütmek üzere emrinde bulunan maddi imkânlarını kullanmak suretiyle Eşariliğe katkı sunmuştur.[26]

Eyyubilerde Sultan Selahaddin'in imam hatiplik için uygun gördüğü vasıflara haiz kimseler atanmıştır. Nitekim belirtilen özelliklere sahip olarak kendisine vazife verilenler arasında yer alanlardan biri de Sultanu'l-Ulema İzzeddin b. Abdisselâm'dır. İbn Abdisselâm, önce Şam Emevî Camii'nin imam hatipliğine sonrasında ise Mısır Amr Camisi'nin imam hatipliğine atanmıştır[27].

EYYUBİLER DÖNEMİ İMAM HATİPLİĞİN GÖREVLERİ

Mescitler Sultan Selahaddin döneminde daha önceden olduğu gibi ibadetlerin yanında kıraat ve tefsir öncelikli olmak üzere dini ilimler ile nahiv, sarf, aruz ve şiir kafiyeleri gibi birçok ilmi faaliyetleri bünyesinde barındırmıştır. Böylece Kahire'de bulunan Amr b. As, el-Ezher, el-Akmar, el-Hâkim bi Emrillah, Seyyidina el-Hüseyin camileri başta olma üzere Mısır'ın dört bir yanında bulunan camilerle İskenderiye'deki el-Attarin Mescidi ve Şam Emevî Camii

[25] İbnü'l-Adîm,Hibetillâh, *Zübdetü'l-Haleb min Tarihi Haleb*, ed. Sami ed-Dehhân (Dımaşk: el-Medhelü'l-Fırensi bi Dımaşk, 1968), 3/71; Basuğuy,Bedrettin, "Ziyauddin el-Hakkâri ve Selahaddin-i Eyyubi'nin Siyasi Kariyerine Etkisi" (1. Uluslararası Zap Havzası Uleması Sempoyumu, Hakkâri, 2018), 1/277-278.

[26] Baran, İlhan, "Selahaddin Eyyubi'nin Mezhep Siyaseti" (Uluslararası Selahaddin Eyyubi Sempozyumu, Siirt, 2016), 2/317-318.

[27] Abdussebur Şahin, *Mısır fi'l-İslam* (Kahire: Dru'n-Neba li't-Tabaati ve'n-Neşr, 2000), 149.

ile Suriye'deki diğer camiler çok sayıda ilmi faaliyetlerin, âlimlerin ve talebelerin mercii haline gelmiştir[28].

Eyyubilerde başta Mısır olmak üzere medrese mescidlerinin imamlarına mahsus ek bir vazife bulunmaktadır. Bu vazife, aynı zamanda kütüphaneden ve buradaki kitapların korumasından da sorumlu olmaktır. Bu ek hizmetlerinin maddi karşılığı olarak 300 dirhemlik maaşlarına 100 dirhemlik ilave tahsisat yapılmıştır[29].

Genel gidişata bakıldığında Eyyubi dönemi imamları hiçbir dini hizmet ve fedakârlıktan kaçınmamışlardır. Cami imam hatiplik görevinin dışında kendilerine düşen her tür görev ve sorumluluğu yerine getirmişlerdir. Nitekim bu dönemde imamlık yapan âlim şahsiyetlerde ve özellikle söz konusu şahsiyetlerin örnekliğinde kendisinden söz edilecek olan İzzeddin b. Abdüsselam'ın hayatında bu durum açıkça görülmektedir. Bu tür şahsiyetler İslâm dininin öğretileri doğrultusunda örnek birer kişilik sergilerken bu doğrultuda saygıyı esas almış, iç olgunluğu önemsemiş, ilahi bir disiplin ve rehberlikle ne yapacağını ve nasıl yaşayacağını bilen huzurlu bir toplum oluşturmak için üstün bir gayret sergilemişlerdir.

İmam hatiplik vazifesinin yürütüldüğü mescit ve camilerde dini ve ilmi faaliyetlerin yanında Cuma hutbelerinde halifeler, melikler, emirler ve valiler adına minberde hutbelerin okunması mescidin siyasi ve kültürel gücünün olduğunu da göstermektedir[30].

Görülebilmektedir ki Eyyubiler dönemi dâhil İslam'ın ilk döneminden itibaren Müslümanların dini, sosyal, siyasal ve kültürel hayatlarında merkezi bir konumda bulunan mescit-camiler, Medine

---

[28] Ahmed Fikri, *Mesacidül Kahire ve Medarisuha* (Kahire: Darül Maarif, 1969), 2/145.

[29] Küçükbaşı, Mustafa Sabri, "İmam", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/180.

[30] Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Abderî, *el-Medhal* (Kahire: el-Matbaatu'l-Mısriyye bi'l-Ezher, 1348), 2/102.

döneminden itibaren ihtiyaç duyulan toplanma mekânları olarak ibadetin yanında çok önemli sosyal, kültürel ve siyasal görevleri ifa etmişlerdir. Böylece şefkat ve merhamet anlamını belirten salât (namaz)[31]ibadeti için yapılan cami-mescitler, insan faydasına yönelik tüm faaliyetleri icra ettikleri gibi siyasi, ilmi ve kültürel müesseselerin kaynağını teşkil etmektedirler[32]. Nitekim Hz. Peygamber ve onun yetiştirip görevlendirdiği Abdullah b. Mesud, Übey b. Kâ'b, Muâz b. Cebel, Ebu Derda gibi sahabe tarafından Mescid-i Nebevi'de dönemin şartlarına göre düzenli olarak suffa ashabına ve günün hemen her saatinde sahabenin tamamına yönelik eğitim ve öğretim faaliyeti yürütülmüştür[33]. Hz. Peygamber Medine'nin dışından gelen kabile efradını yine Mescid-i Nebevi'de on günden iki aya kadar değişen sürelerde ağırlarken onlara ilmihal babından bilmeleri gerekenleri öğrettikten sonra onları memleketlerine gönderirken öğrendiklerini gidince kendi toplumlarına öğretmekle görevlendirmiş ve içlerinden birilerini onlara imam olarak tayin etmiştir[34]. Hz. Peygamber ticaret ihtilaflarını, recim icrasını ve karı koca anlaşmazlıklarını mescidde karara bağlamıştır[35], Necran Hıristiyanlarından altmış kişilik heyetinin ve henüz İslam'a girmemiş Beni Sakif kabilesi heyetindekilerinin namazın kılınışını görmelerini ve Kur'an dinlemelerini sağlamak üzere diplomatik münasebetlerinin kabulünü mescitte gerçekleştirmiştir[36]. Civar kabilelerden Hz. Peygamberle görüşmeye gelenleri de mescidde misafir etmiştir[37]. Hz.

---

[31] Ezherî,Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Mu'cemu Tehzîbu'l-Luğâ*, ed. Riyâz Zekî Kâsım (Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 2001), 2/2048-2051.
[32] Dündar, *Mısır Eyyûbilerinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, 107.
[33] Hüseyin Algül, *İslam Tarihi* (İstanbul: Gonca Yayınları, 1986), 2/190,194.
[34] el-Askalani İbnu'l-Hacer, *Fethu'l-Bari Şerhu Sahihi'l-Buhari* (Beyrut, ts.), 1/140.
[35] Buhari, *el-Câmiu's-Sahih*, 1/108,121.
[36] Mahmut Dündar, *İlk Dönem İslami Eğitim-Öğretim Faaliyetleri* (İstanbul: Işrak Yayınları, 2011), 90.
[37] Muhammed Hamidullah, *İslaâm Müesseselerine Giriş*, çev. İhsan Süreyya Sırma (İstanbul: Beyan Yayınları, ts.), 57.

Peygamber'i yenmek üzere gelen Beni Temim kabilesinden 80-90 kişilik bir ekibin şair ve hatipleri Hz. Peygamber'in şairi Hassan b. Sabit ile ve hatibi Sabit b. Kays ile Mescid-i Nebevi'de yarışmış ve yenilgiye uğramışlardır[38]. Hz. Peygamber tarafından Necd tarafına gönderilen bir süvari müfrezesince esir edilen Beni Hanife kabilesinden Sümmame b. Usâl adlı şahıs mescidde hapsedilmiştir[39]. Aynı zamanda günde beş vakit namaz ibadeti vesilesiyle birbirleriyle, idarecileriyle mescidde bir araya gelen Müslümanların ibadetlerin yanında birbirleriyle kaynaşmaları, millet ve devletin birbirlerinin yanında yer almaları, çeşitli bayram eğlencelerinin yapılması, sevinç ve üzüntülerin paylaşılması gibi hususlarla da burada sosyal bütünlük sağlama çalışması yapılmıştır[40].

Yukarıda belirtildiği üzere mescidin dini ve ilmi faaliyetlerinin yanında sosyal, kültürel ve siyasal gücünün gereği İslam'ın ilk dönemlerinde olduğu gibi Eyyubiler döneminde de imamlık vazifesinde bulunanların şu görevlerde bulundukları görülebilmektedir:

1-İmamlık yaparak topluma cemaatle namaz ibadetini kıldırmak.

2-Umuma yönelik vaaz ve hutbelerde bulunmak.

3-Mescidin dini, ilmi ve sosyal gücünün yanında siyasal gücüne binaen Cuma hutbelerinde melikler, emirler ve valiler adına hutbeleri okumak.

4- Mescidde ilim meclislerini oluşturarak kıraat ve tefsir başta olmak üzere dini ilimler ile sarf, nahiv, aruz ve şiir kafiyeleri gibi topumun yararına olan birçok ilmi faaliyetleri yürütmek.

---

[38] İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*,1/294.
[39] İbnu'l-Hacer, *Fethu'l-Bari Şerhu Sahihi'l-Buhari*, 1/660.
[40] Dündar, *İlk Dönem İslami Eğitim-Öğretim Faaliyetleri*, 94-95.

5-Medrese mescidlerinde görevli imamların aynı zamanda buradaki kütüphanenin işleyişinde ve kitaplarını koruma görevinde bulunmak.

6-Toplumun din kardeşliğini ve sosyal bütünlüğünü, huzur ve mutluluğunu sağlama adına gerekli faaliyetleri yürütmek.

7- Sahip olunan üstün ahlaki özellikler, fazilet ve güzel hasletlerle sosyal, dini ve manevi kişilik örnekliğini göstermek ve bu konuda model olmak.

8-Mescidin iş ve işleyişleriyle ilgilenmek.

EYYUBİ DÖNEMİ İMAMLARINDAN İZZ (İZZEDDÎN) B. ABDÜSSELÂM

Hz. Peygamber döneminden itibaren üst düzeyde önemsenen imamlık vazifesi için İslam'ın her döneminde, özellikle meslek haline geldikten sonra yukarıda belirtildiği üzere birtakım şartların taşınması gerekli kılınmıştır. Bunlar daha önceden belirtildiği üzere zühde-takvaya, iyi ahlaka, iyi bir Kur'an kıraatına, İslami ve gerekli diğer ilimlere sahip olmak gibi özelliklerdir. Doğal olarak Eyyubiler döneminde de imamlık mesleği için belirtilen hususlar gerekli görülmüştür. Bu dönemin imam hatiplik mesleğini anlamada örneklik teşkil etmek bakımından imamlık mesleğinde ve görevinde bulunan İzzeddîn b. Abdüsselâm'dan söz etmek önem arz etmektedir.

Eyyubilerin son döneminde yaşamış, Memluk devletinin kuruluş yıllarına da şahitlik etmiş ve ünlü âlimlerden olan İzzeddîn b. Abdüsselâm'ın asıl adı Ebû Muhammed İzzedîn b. Abdüsselâm b. Ebü'l-Kasım b. Hasan b. Muhammed b. Mühezzeb es-Sülemi'dir. Babası Abdülaziz iken dedesi Abdüsselam ile şöhret bulmuş,[41] hicri 577 veya 578, miladi 1181 veya 1182 yılında Dılmaşk'ta dünyaya

[41] İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-mehâsin Yusuf el-Atabeki, *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire* (Kahire: Darü'l-Kitab, 1939), 7/208.

gelmiş ve 1Nisan 1262 yılında 83 yaşında Kahire'de vefat etmiştir[42]. Yaşadığı zaman zarfında hep iyiliği emretmiş, kötülükten sakındırmış, zühd ve takva sahibi olmuş, samimi ve üstün bir ilmi niteliğe kavuşmuştur[43].

Doğduğu yer olan Dımaşk'a nispetle "ed-Dımaşkî", son yıllarını yaşadığı ve vefat ettiği Mısır'a nispetle "el-Mısrî", mensubu olduğu, ilgili hükümler verdiği ve içtihat derecesinde bilgilere sahip olduğu Şafii mezhebine nispetle de "eş-Şafii" olarak anılmıştır.[44]

Üstün nitelik ve ilme sahip olduğundan, dönemin âlimlerine önderlik ve örneklik teşkil ettiğinden öğrencisi ve büyük âlim olan İbn Dâkiku'l-'Îd(ö.702/1032) tarafından kendisine "Sultânü'l-Ulemâ" lakabı verilmiştir[45]. İbn 'Arefe el-Malikî, "İzzüddin b. Abdüsselâmsız icma oluşamaz" cümlesiyle onun dönemin önemli müctehitlerinden biri olduğunu belirtirken[46]İbn Kesîr ise onunla ilgili "Yaşadığı dönemde Şafiî mezhebinin imamı idi…"[47] şeklindeki görüşünü belirtmiştir. Yine yakın arkadaşı Malikî âlimi ibnu'l-Hâcib de, onun Gazâli'den daha fakih olduğunu[48] söyleyerek fıkıhtaki üstün derecesini dile getirmiştir.

---

[42] el-Markrîzî, Takiyüddin Ebu Abbas Ahmed b. Ali, *es-Sülûk li Marifeti'd-Düveli ve'l-Mülûk* (Kahire: Matbaatu Daarü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1934), 7/476.

[43] İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-mehâsin Yusuf el-Atabeki, *en-Nücûmü'z-Zâhire fi Mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, 7/208.

[44] es-Suyûti, Celalüddin Abdurrahman b. Ebibekir, *Hüsnü'l-Mühâdara fi Ahbâri Mısır ve'l-Kâhire*, ed. Muhammed Ebü'l-Fazıl İbrahim (Kahire: Daru İhyai'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/315.

[45] es-Suyûti, Celalüddin Abdurrahman b. Ebibekir, *Hüsnü'l-Mühâdara fi Ahbâri Mısır ve'l-Kâhire*, 1/315.

[46] İzzüddîn b. Abdüsselâm, *el- Fetavâ el-Mevsıliyye*, ed. İyâd Hâlid et-Tabba' (Dımaşk: Darü'l-Fikr, 1999), 7.

[47] İbn Kesîr, İmadüddîn Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, ed. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî (Kahire: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1998), 17/441-442.

[48] Tâcuddin Ebû Nasr Abdulvahhâb b. Ali es-Subkî, *Tabakâtu'ş-Şâfiiyyetti'l-Kübra*, ed. Abdulfettah Muhammed el-Hulvi (Kahire: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, 1992), 8/214.

İnsan ve toplumları yönlendiren en önemli kurumlardan olan din ve siyaset gereği tarih boyunca din-devlet, iktidar-ulema ilişkisi hep gündeme gelmiştir. Bu noktada olması gereken bağlamında İzzeddin b. Abdüsselâm şahsi itibar, ihlas, ilmi otorite ve tavizsiz tutumu ile örneklik teşkil etmiştir. Eyyubilerin son dönemiyle Memluklerin kuruluş döneminde yaşamış ve bu iki dönemde ilmin, amelin ve ihlasın değerini korumuş, bu anlamda başta imam hatiplik, müderrislik, kadılık olmak üzere birçok hayırlı, olumlu hizmetlerde bulunmuş ve olumsuzluklara karşı çıkmıştır. Bu nedenle zaman zaman iktidar mensuplarını karşısına almış ve tavizsiz tutumunu hep sürdürmüştür[49].

Birçok İslam âlimine örnek ve ilham kaynağı olan İzzedîn b. Abdüsselâm, Selahaddin-i Eyyubî Kudüs'ü fethettiğinde yedi, vefat ettiğinde ise on üç yaşında olduğundan Selahaddin-i Eyyubî'nin meziyetlerine şahit olmuştur. Fakir bir aile çocuğu olup geçim sıkıntısını gidermek için çalışmak zorunda olduğundan ancak 27 yaşından itibaren ilim tahsil etmeye ve öğrenmeye başlayabilmiştir. Doğup büyüdüğü Dımaşk'ta "Ebu Tâhir Berekât b. İbrahim el-Huşûî (ö.604/1207), İbnü'l-Harestânî (ö.614/1217), Ebu Muhammed Asâkir (ö.620/1223), Seyfeddin el-Âmidi(ö.631/1233) gibi birçok ünlü âlimden dersler almıştır. Aynı zamanda ilim tahsil etmek için gittiği Bağdat'ta Ebu Ali Hanbel b. Abdullah er-Rusâfi (ö.604/1208), Ebu Hafs İbn Taberzed (ö.607/1211) gibi âlimlerden hadis, tefsir, fıkıh, kelam, tasavvuf ve siyer alanlarında dersler almış ve uzmanlaştığı bu alanlarda esreler telif etmiştir. Hassaten fıkıh usulü ve Şafii fıkhı alanında müçtehitlik derecesinde ilmi bir seviyeye ulaşmıştır. Yakaladığı ilmi seviyeyle ilim ehlinin odağı haline gelirken hayatının son yıllarına kadar öğrenci yetiştirmeye ve eser yazmaya devam etmiştir. Nitekim oğlu Şerefeddin Muhammed

[49] Düzenli, Aygül, "İktidar Ulemâ İlişkileri Bağlamında İzzeddin b. Abdüsselâm", *MÜTEFEKKİR-Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 8/16 (2021), 212-214.

Abdüllatif (ö. 695/1296), müçtehit ve mühaddis İbn Dakiku'l-'îd Ebu Şame el-Makdisi (ö.665/1267), mutasavvıf Dirini (ö.694/1295), büyük mühaddis Ebü'l-Hüseyin el-Yûnini (ö.701/1303), Şahabeddin el-Karafi (ö.694/1285) gibi şöhret bulmuş pek çok âlim yetiştirmiştir[50]. Herkesin değer verdiği ve gerekleriyle amel ettiği fetvalarını içeren "el-Fetâvâ el-Mısriyye" ve "el-Fetâvâ el-Mevsıliyye" adlı[51] vb. fıkıhla ilgili eserlerin yanında fıkıh usulü, tefsir, hadis, siyer, kelam, tasavvuf ve ahlakla ilgili pek çok eseri bulunmaktadır[52].

İzeddin b. Abdüsselâm'ın yaşadığı 12. ve 13. yüzyıllarda sultan ve melikler, kurdukları medrese, cami ve kütüphane gibi eğitim merkezleri ile ribât, hankâh ve zâviye gibi tasavvuf eğitim kurumları için geliri olan vakıflar bağışlayarak bu kurumları desteklemişlerdir[53]. İbnü'l-Esir, İbn Kuddâme, İbnü'l-Arabi, İbnu's-Salah, İmam Nebevi ve İmam Nesefi gibi âlimlerle İslam dünyasında ilim ve kültür hayatı zirvede olduğu halde Batı'dan Haçlı ve Doğu'dan Moğol saldırılarıyla siyasi anlamda ciddi sıkıntıların baş gösterdiği görülmüştür. Özellikle Selahaddin-i Eyyubi'nin vefatından sonra Eyyubi Devleti'nin bölünmesiyle Şam'a İmadüddin İsmail hâkim olurken Mısır'a ise Necmeddin Eyyub hâkim olmuştur. Bu dönemde 58 yaşında olan İzzedîn b. Abdüsselâm, İmadüddin İsmail yönetimindeki Şam Emevi Cami'inde 2 yıl imam hatiplik yaptığı gibi Dımaşk Medresetü'l-Azîziye ve ez-Zâviyetü'l-Gazâliyye'nin müderrisliklerini yapmıştır.

---

[50] Tâcuddin Ebû Nasr Abdulvahhâb b. Ali es-Subkî, *Tabakâtu'ş-Şâfiiyyetti'l-Kübra*, ed. Abdulfettah Muhammed el-Hulvi (Kahire: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, 1992), 8/209; es-Suyûti, Celalüddin Abdurrahman b. Ebibekir, *Hüsnü'l-Mühâdara fi Ahbâri Mısır ve'l-Kâhire*, 1/315.

[51] es-Suyûti, Celalüddin Abdurrahman b. Ebibekir, *Hüsnü'l-Mühâdara fi Ahbâri Mısır ve'l-Kâhire*, 1/315.

[52] es-Subkî, *Tabakâtu'ş-Şâfiiyyetti'l-Kübra*, 8/247-248.

[53] Baran, İlhan, *Büyük Selçuklu ve Eyyûbîler'de Siyaset Eksenli Sünni Faaliyetler* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, ts.), 209-2010.

Bu sırada İmam hatiplik yaptığı Şam Emevî Câmii ile sonrasında ise Mısır Amr b. As Camii gibi birçok camide ders halkaları oluşturarak eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. Şam yönetimini elinde bulunduran İmadüddin İsmail'in Mısır yönetimini elinde bulunduran Necmeddin Eyyub'a karşı haçlılarla ittifakını eleştirmesi neticesinde görevinden azledilmiş ve hapsedilerek baskıya maruz kalmıştır. Kendisini hapisten kurtaran Mısır yöneticisi Necmeddin Eyyub'un yanına gitmek üzere Şam'dan ayrılıp Mısır'a gelmiştir[54]. Kendisini hürmetle, saygıyla ve coşkuyla karşılayan Necmeddin Eyyub öncelikle kendisini Mısır'ın baş kadısı yapmış ve aynı zamanda hem Mısır Amr Camisi'ne imam hatip ve Salihiye Medresesi'ne müderris olarak tayin etmiştir. Necmettin Eyyub'ın vilayetinin sonuna kadar bu görevlerde kalmıştır[55]. Özellikle yürüttüğü imam hatiplik göreviyle ilgili öğrencisi Şihabuddîn Ebu Şâme, "O, hitâbet ve imâmette, insanların en layık olanı idi" şeklindeki düşüncesini belirtmiştir[56].

İzeddin b. Abdüsselâm Kâdılık, imam hatiplik, müftülük ve müderrislik gibi önemli görevleri yerine getirirken aynı zamanda bid'at ve hurafelerle de mücadele etmiştir. Nitekim yöneticilerin hatalarına karşı çıktığı gibi Emevî Camiî imam hatipliği esnasında dönemin imam hatipleri tarafından yapılan ve gelenek halini alan minbere kılıç vurmak, siyah elbise giymek, hutbelerde yöneticilere övgüde bulunmak gibi adetlere, bid'at olduğu gerekçesiyle karşı çıkmış ve kendisi bu uygulamaları terk etmiştir. Hutbelerinde yöneticileri övmeden onlara dua etmekle yetinmiştir[57]. Böylece 639/1241 yılına kadar 62 yıl Şam'da yaşarken bu tarihte Mısır'a göç ettiğinde ömrünün sonuna kadar burada yaşamıştır. İlmi kabiliyeti, fıkıh bilgisi ve fetva hususundaki hassasiyeti şöhret bularak ulema

[54] es-Subkî, *Tabakâtu'ş-Şâfiiyyetti'l-Kübra*, 8/210-211,243.
[55] İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-mehâsin Yusuf el-Atabeki, *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, 7/208.
[56] es-Subkî, *Tabakâtu'ş-Şâfiiyyetti'l-Kübra*, 8/210.
[57] es-Subkî, *Tabakâtu'ş-Şâfiiyyetti'l-Kübra*, 8/251-255.

tarafından kabul görmüştür. Bu nedenle İzzeddin'in b. Abdüsselâm Mısır'a gelişiyle Mısır'ın müftüsü Ebû Muhammed Zekiyyüddin el-Münzîri (ö.656/1258), "Daha önceden fetva veriyorduk. Fakat İzzeddin'in gelişiyle fetva mercii odur, ondan başkası fetva veremez" ifadesinde bulunarak müftülük görevini İzzeddin'e bırakmıştır. Bu güven ve teveccühle fetva veren İzzeddin b. Abdüsselâm doğruluk ve takva konusunda başkasına karşı gösterdiği katı tutumunu kendi şahsına da gösterebilmiş, gerektiğinde gururunu ayaklar altına alarak doğruluktan, sorumluluktan ve takvadan taviz vermemiştir. Nitekim Mısr'da gördüğü itibar ve teveccühe sahipken verdiği bir fetvanın yanlış olduğunu fark edince tuttuğu tellalı Mısır ve Kahire sokaklarında dolaştırarak söz konusu fetvanın yanlış olduğunu, onunla amel etmekten vazgeçmek gerektiği duyurusunu yaptırmıştır[58].

İzzeddin b. Abdüsselâm sahip olduğu ilmin, amelin ve ihlasın verdiği güven ve cesaretiyle dini hususlarda Şam döneminde olduğu gibi Mısır döneminde de dünyevi hiçbir kaygıyı düşünmeden doğru bildiğini hep anlatmış, gördüğü yanlışa teorik ve pratik olarak müdahale etmiş ve dönemin yöneticilerini şiddetle eleştirmiştir. Bundan dolayı yöneticilerce birçok sıkıntılara maruz kalmışsa da üstün ilmi kişiliğini ve tutumunu gören halkın ciddi bir teveccühüyle zaman zaman yöneticilere geri adım attırabilmiş, birçok olumsuzlukları giderebildiği gibi çok önemli tehlikeleri de bertaraf edebilmiştir[59]. Nitekim ilmin azametinin hükümdarın azametinden daha üstün olduğunu göstermek üzere herhangi bir saygı ifadesini kullanmadan Necmeddin Eyüp'e "Ey Eyüp hangi yüzle Allah'ın huzuruna çıkarsın, Allah'a ne cevap vereceksin" derken Mısır'da içki satılan bazı dükkânların kapatılmasını istemiş ve buraların

[58] es-Subkî, *Tabakâtu'ş-Şâfiiyyetti'l-Kübra*, 7/211-212,214.
[59] Düzenli, Aygül, "İktidar Ulemâ İlişkileri Bağlamında İzzeddin b. Abdüsselâm", 223-224.

kapatılmasını sağlamıştır[60]. Aynı zamanda İzzedîn b. Abdüsselâm, imamlık yaptığı ve Mısır'ın en önemli camilerinden olan Amr b. As Camisi'nin yanında Necmeddin Eyyubi'nin veziri Muinüddin'in açtığı eğlence mekânının kaldırılması için kadı olarak emirde bulunduğu halde bu mekânın kaldırılmaması üzerine cami cemaati ve çocuklarını yanına alarak bizzat buranın yıkılmasını gerçekleştirmiştir. Vezirin adil olma vasfını yitirdiğini de duyurmuştur, ardından da Mısır kadılığı görevinden istifa etmiştir[61]. Eyyubiler döneminden sonra Memluklerin ilk hükümdarı olan Baybars döneminde de Mısır'da bulunurken birçok olumsuzluklara karşı çıkmıştır ve doğru bildiklerini Baybars'a kabul ettirebilmiştir. Özellikle Moğol istilasına karşı başarabilmenin, bu tehlikeyi bertaraf edebilmenin "adil bir komutanın atanması ve helal mal ile ordunun donatılması" şeklindeki iki temel koşula bağlı olduğunu Baybars'a bildirmiş ve bu koşulları kendisine kabul ettirebilmiştir. Böylece talebesi Seyfettin Kutuz komutan tayin edilirken beytülmalden, hanımların ziynet eşyalarından ordu teçhiz edilmiştir[62] ve bunun neticesinde Aynicâlût Savaşı'nda Moğullar ilk kez yenilgiye uğratılarak savaş Müslümanların lehine sonuçlanmıştır[63].

SONUÇ

İslam'da imam hatiplik vazifesinin; tabi olunan kimse, lider, halife, cemaatle kılınan namaza önderlik eden, namazı kıldıran ve yöneten gibi imam kelimesinin taşıdığı anlamlara uygun ehil kimseler tarafından yürütüldüğü bilinmektedir. İmam hatiplik yapanların, Hz. Peygamber döneminden itibaren mescid ve

---

[60] Algül, Adnan, *İzzüddîn b. Abdüsselâm'ın İslam Hukuk Bilimindeki Yeri ve Önemi* (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2016), 16.

[61] Yûnînî, Ebü'l-Feth Kutbüddîn Mûsâ b. Muhammed, *Zeylü Mir'âti'z-zamân* (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmaniyye, 1954), 2/174-175.

[62] İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-mehâsin Yusuf el-Atabeki, *en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, 7/55-56,72-73.

[63] Yiğit, İsmail, *Memlûkler* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2015), 37-38.

camilerde icra edilen fonksiyonları yerine getirebilmek üzere başta Kur'an kıraati ve sünnet bilgisi esas alınarak gereken bilgi birikimine, yeterliliğe, kabiliyete, samimiyet ve ihlasa sahip olmaları esas alınmıştır. İnsanların dünya ve ahiret saadetini amaç edindiği İslam'ın birçok faaliyet alanı olan mescit ve camiler, söz konusu faaliyetleri yönetenlerin odağında imam hatipler olduğundan imam hatiplik vazifesi, gerekli bilgileri ve mesajları bizzat aktarmak üzere öncelikli olarak hilafet merkezlerinde halifelerin, vilayetlerde ise atadıkları valilerin hakkı olarak görülmüştür. Ancak Abbasiler döneminden başlamak üzere yöneticilerce terk edilen ve meslek haline gelen imam hatiplik vazifesiyle görevlendirilenlerin Hz. Peygamber döneminden itibaren bu görev için gerekli görülen niteliklere sahip olmak esas alınmıştır. Başta Selahaddin-i Eyyubî dönemi olmak üzere bu sürecin bir devamı olan Eyyubiler in sonraki dönemlerinde de imam hatiplik mesleğine gereken önem verilmiştir. Özellikle Sultan Selahaddin'in bu göreve seçtiklerinin mescit ve camilerde icra edilen fonksiyonları yerine getirebilecek bilgi birikimine ve kabiliyete sahip, bunları icra ederken hiçbir etki ve müdahaleye boyun eğmeden cesaret, samimiyet ve ihlasla rıza-ı ilahiyi gözeterek hizmet edebilen kimseler oldukları görülmektedir. Selahaddin-i Eyyubi'nin imam hatiplik mesleği için gösterdiği ehemmiyet, titizliğin ve oluşturduğu altyapının sonucu belirttiği özellikler, Selahaddin'in sahip olduğu meziyetlere sahip olmadıkları halde kendisinden sonra gelen Eyyubi yöneticilerince de gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır. Böylece ilk günden itibaren yapılan tüm doğru işlerin yönetim örnekliğini ve modelliğini oluşturan imam hatiplik mesleğine, bu modellemeye halel getirmeyecek kişilerin seçildiği görülmektedir. Bu kişiler ise taşıdıkları özelliklerin bilinci ve sorumluluğuyla görevlerinden uzaklaştırılmalarına, hapsedilme ve ölümle tehdit edilmelerine rağmen yöneticilerden gördükleri hatalara karşı çıkabilmişler, yöneticilerin güvenirliliklerini yitirdiklerine dair aleyhlerine fetvalar çıkarabilmişler ve hiçbir şekilde doğru bildiklerinden taviz vermeden yöneticilerle ters

düşebilmişlerdir. Bu durum, ele alınan İzzeddin b. Abdüsselam'ın örnekliğinde Eyyubilerin son dönemlerinde bile görülebilmiştir.

KAYNAKÇA

Abdussebur Şahin. Mısır fi'l-İslam. Kahire: Dru'n-Neba li't-Tabaati ve'n-Neşr, 2000.

Ahmed Fikri. Mesacidül Kahire ve Medarisuha. Kahire: Darül Maarif, 1969.

Algül, Adnan. İzzüddîn b. Abdüsselâm'ın İslam Hukuk Bilimindeki Yeri ve Önemi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2016.

Algül, Hüseyin. İslam Tarihi. İstanbul: Gonca Yayınları, 1986.

Baran, İlhan. Büyük Selçuklu ve Eyyûbîler'de Siyaset Eksenli Sünni Faaliyetler. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, ts.

Baran, İlhan. "Selahaddin Eyyubi'nin Mezhep Siyaseti". C. 2. Siirt, 2016.

Basuğuy,Bedrettin. "Ziyauddin el-Hakkâri ve Selahaddin-i Eyyubi'nin Siyasi Kariyerine Etkisi". C. 1. Hakkâri, 2018.

Beydili, Kemal. "imam". TDV İslam Ansiklopedisi. C. 22. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Buhari, Muhammed b. İsmail. el-Câmiu's-Sahih. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Duman, Ali, Önder Abdullah. "Tarihi Süreç İçerisinde Cami Görevlileri-İmamlığın Tarihçesi". ed. Fikret KARAMAN vd. C. 1. Maltya: inönü Üniversitesi Yayınevi, 2018.

Dündar, Mahmut. İlk Dönem İslami Eğitim-Öğretim Faaliyetleri. İstanbul: Işrak Yayınları, 2011.

Dündar, Mahmut. Mısır Eyyûbilerinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri. İstanbul: Çıra Akademi, 2017.

Düzenli, Aygül. "İktidar Ulemâ İlişkileri Bağlamında İzzeddin b. Abdüsselâm". MÜTEFEKKİR-Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi 8/16 (2021), 211-233.

Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Abderî el. el-Medhal. Kahire: el-Matbaatu'l-Mısriyye bi'l-Ezher, 1348.

Ebu Şame , Şihabuddin Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim el-Makdisi. er-Revdateyn fi Ahbari'd-Devleteyn en-Nuriyye ve's-Salâhiyye. Kahire: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1288.

el-Markrîzî, Takiyüddin Ebu Abbas Ahmed b. Ali. es-Sülûk li Marifeti'd-Düveli ve'l-Mülûk. Kahire: Matbaatu Daarü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1934.

el-Münzirî,Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh. et-Tekmile li-Vefeyâti'n-naḳale. ed. Beşşar Avvad Ma'rûf. Beyrut: Muassesetü'r-Risâle, 1981.

es-Sabî, Ebü'l-Hüseyin Hilâl b. Muhassin b. İbrâhim. Rüsûmu Dâri'l-Hilafe. ed. Mikail Avvad. Beyrut, 1986.

es-Suyûti, Celalüddin Abdurrahman b. Ebibekir. Hüsnü'l-Mühâdara fi Ahbâri Mısır ve'l-Kâhire. ed. Muhammed Ebü'l-Fazıl İbrahim. Kahire: Daru İhyai'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Ezherî,Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. Mu'cemu Tehzîbu'l-Luğâ. ed. Riyâz Zekî Kâsım. Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, 2001.

Hamidullah, Muhammed. İslaâm Müesseselerine Giriş. çev. İhsan Süreyya Sırma. İstanbul: Beyan Yayınları, 4. Baskı., ts.

İbn Asâkir,Ebu Kasım Ali b. Hasan Hibetullah. Târîḫu Dımaşḳi'l-Kebir. ed. Şeyh Abulkadir Bedran. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1987.

İbn Cübeyr, Ebu'l-Hasan Muhammed b. Ahmed. Rihletu İbni Cübeyr. Beyrut: Daru Mektebi'l-Hilal, 1981.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Cemalüddin Abdülmelik vd. es-Sîretü'n-Nebeviyye. Dımaşk: Daru İbn Kesir, 2019.

İbn Kesîr, İmadüddîn Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer. el-Bidâye ve'n-Nihâye. ed. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî. Kahire: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1998.

İbn Sad, Ebu Abdullah Muhammed. et-Tabakatu'l-Kübra. ed. Muhammed Abdulkadir Ata. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2012.

İbn Şeddad, el-Kadi Buhauddin Yusuf b. Rafii. Siretu Selahaddin (en-Nevadiru'l-Sultaniyye ve'l-Mehasinu'l-Yusufiyye). ed. Cemaluddin eş-Şiyal. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1994.

İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-mehâsin Yusuf el-Atabeki. en-Nücûmü'z-Zâhire fi Mülûki Mısır ve'l-Kâhire. Kahire: Darü'l-Kitab, 1939.

İbnu'l-Hacer, el-Askalani. Fethu'l-Bari Şerhu Sahihi'l-Buhari. Beyrut, ts.

İbnü'l-Adîm,Hibetillâh. Zübdetü'l-Haleb min Tarihi Haleb. ed. Sami ed-Dehhân. Dımaşk: el-Medhelü'l-Fırensi bi Dımaşk, 1968.

İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ali b. Ebi'l-Kerem. el-Kâmil fi't-Tarih. ed. Şeyh Halil Memun. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 2002.

İzzüddîn b. Abdüsselâm. el- Fetavâ el-Mevsıliyye. ed. İyâd Hâlid et-Tabba'. Dımaşk: Darü'l-Fikr, 1999.

Küçükbaşı, Mustafa Sabri. "İmam". TDV İslam Ansiklopedisi. C. 22. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Mahmud Mustafa. el-Edebu'l-'Arabiyyu fi Mısır mine'l-Fethi'l-İslami ila Nihayeti'l-'Asri'l-Eyyûbî. Kahire: Darü'l-Katibi'l-'Arabî li't-Tabaati ve'n-Neşr, 1967.

Mustaf, İbrahim vd. el-Mu'cemu'l-Vasit. Mısır: Matbaatu Mısır, 5. Basım, 1960.

Nüfûrî, Halil Ahmed es-Sıhâr. Bezlü'l-Mechûd fi Halli Süneni Ebi Davud. Hindistan: Merkezu eş-Şeyh Ebî el-Hasan en-Nedvî li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti, 1. Basım, 2006.

Subkî, Tâcuddin Ebû Nasr Abdulvahhâb b. Ali es-. Tabakâtu'ş-Şâfiiyyetti'l-Kübra. ed. Abdulfettah Muhammed el-Hulvi. Kahire: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, 2.Baskı., 1992.

Şeşen, Ramazan. Selahaddini Eyyubi ve Devri. İstanbul: İsar Vakıf Yayınları, 2000.

Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir. Tarihu't-Taberi Tarihu'r-Resul ve'l-Müluk. ed. Muhammed Ebu'r-Razi İbrahim. Mısır: Daru'l-Maarif, ts.

Toksoy,Cemal. Şarkın En Sevgili Sultanı - Selahaddin Eyyubi. İstanbul: Şule Yayınları, 2016.

Ulvan, Abdullah Nasuh. Selahuddin el-Eyyubi Betlu Hıttîn ve Muharriru'l-Kuds mine's-Selibiyyin. Kahire: Daru's-Selâm Li't-Tabaati ve'n-Neşri ve't-Tevzî've't-Tercemeti, ts.

Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıdî es- Sehmî. Meğâzî. ed. Marsden Jones. Beyrut, 1989.

Yesuî, Luveys Maluf el-. el-Müncid fi'l-Lügâti ve'lEdebi ve'l-Ulûm. Beyrut: el-Matbaatu'l-Kasulikiyye, 1374.

Yiğit, İsmail. Memlûkler. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2015.

Yûnînî, Ebü'l-Feth Kutbüddîn Mûsâ b. Muhammed. Zeylü Mir'âti'z-zamân. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmaniyye, 1954.

BİDGE